

НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

ПРЕВЪ(О)РЪЖИ ЕВРОПА – ЕДНА ЗАКЪСНЯЛА МЯРКА И НЕЙНИТЕ ЕФЕКТИ ВЪРХУ НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ПРОГРАМАТА ГОТОВНОСТ 2030 В ОБЩОЕВРОПЕЙСКИ И БЪЛГАРСКИ КОНТЕКСТ

Д-Р АСЕН ПЕЙЧЕВ – ПРЕПОДАВАТЕЛ, ЕКСПЕРТ ПО КОНТРАТЕРОРИЗЪМ

Резюме: Студията разглежда и анализира предизвикателствата, свързани с мащабната програма за превъоръжаване на Европа, обявена от Европейската комисия (ЕК) – Готовност 2030 – в общия геополитически контекст, както и в контекста на българската система за национална сигурност. Фокусът на изследването е поставен върху ключовите структурни проблеми, които са натрупвани с десетилетия в европейската отбрана. България като част от НАТО и ЕС, а също и като държава в непосредствена близост до „най-горещите“ конфликтни зони, има да посрещне специфични предизвикателства, които са комбинирани с дългогодишни и персистиращи проблеми. Основните са: корупция в отбраната,

администрации с дублиращи функции, проблем с окомплектоването на Българската армия (БА), пробиви на отбранителната система от чужди враждебни разузнавателни служби и злоупотреби в ключови контролни и разследващи служби като „Военна полиция“ и „Военна прокуратура“.

Ключови думи: национална сигурност, превъоръжаване, отбрана, корупция, европейска сигурност

RE-ARM EUROPE – A LATE MEASURE AND ITS EFFECTS ON BULGARIA'S NATIONAL SECURITY

A CRITICAL REVIEW OF THE READINESS 2030 PROGRAM IN A PAN-EUROPEAN AND BULGARIAN CONTEXT

DR. ASEN PEYCHEV – LECTURER, COUNTERTERRORISM EXPERT

Abstract: The study examines and analyzes the challenges associated with the large-scale rearmament program in Europe announced by the European Commission (EC) – Readiness 2030 – in general geopolitical context, as well as in the context of the Bulgarian national security system. The focus is on the key structural problems that have accumulated over decades in European defense. Bulgaria, as part of NATO and the EU, and also as a country in close proximity to the “hottest” conflict zones, has to face specific

challenges, combined with long-standing and persistent problems. The main ones are: corruption in defense, defensive administrations with duplicate functions, problem of staffing in the Bulgarian Army (BA), breaches of the defense system by foreign hostile intelligence services and abuses in key control and investigative administrations such as “Military Police” and “Military Prosecutor’s Office”.

Keywords: National security, rearmament, defense, corruption, European security

Както много хора, отраснали и живели голяма част от активния си живот във времената на Студената война и последвалата я съществена геополитическа промяна, аз си признавам, че вече трудно разбирам не само стратегиите, но дори и конкретните действия на днешните европейски политици в отбранителния сектор. Което е притеснително, защото през целия си професионален живот съм бил част от него, а и от по-широкия, на националната сигурност. Не ги разбирам до степен, в която изобщо се питам *дали изобщо имат стратегия*. За България и нейните политики заключението би било дори по-тежко, затова в началото само ще кажа, че в случая те вероятно „стратегически“ ще се постараят да извлекат максимални лични ползи от новата европейска стратегия „Превъоръжи Европа“ (само за няколко седмици политически коректно преименувана на „Готовност 2030“) – било от привлекателната за обществото политическа реторика, било от възможността да получат някаква важна за тях индулгенция за политическото безвремие, в което държат България, било от възможностите да получат своя комисионерски дял от публичните средства, които ще отидат за превъоръжаване. Последното, по подразбиране, е основен стимул за предприемане на действия в българската отбранителна политика.

В хода на създаването на тази студия, Европейската комисия промени наименованието на програмата си за възраждане на отбраната (вж. по-горе). Това действие е в резултат от изразените доводи и възражения от страна на министър-председателите на Италия и Испания – Джорджа Мелони и Педро Санчес – които с почти идентични доводи изразяват притеснения, че под името „Превъоръжи Европа“ програмата излъчва грешни послания към европейските граждани и световната общественост. В същото време, последователните съмнения и бързото преименуване могат да бъдат разчетени и на базово символно ниво – *в Европейския съюз (ЕС) съгласието се постига трудно, дори и по основните, дори и по най-належащи за решаване въпроси*.

Официалният коментар на Европейската комисия (ЕК), изразен от говорителката на Комисията Паула Пиньо гласи, че „Ние сме чувствителни към факта, че името като такова може да предизвика определена чувствителност в някои държа-

ви-членки, така че това е нещо, в което, разбира се, ще се вслушаме. Ако това ще затрудни отправянето на посланието към всички граждани в ЕС, че трябва да вземем тези мерки, тогава ние всички сме готови не само да чуем, но и да реагираме адекватно с начин, по който да комуникираме за това.“¹

Актуалната прогноза на наблюдателите в сектора на отбраната за успеха на програмата е *скептична* и по самото същество за реализацията: „Повечето-страни членки от ЕС... трудно достигат до вътрешен консенсус за ръст на средствата за отбрана, тъй като той налага преразпределение на средства от други приоритети, и са скептични, че новият план ще може ефективно да реши изоставането на ЕС.“² Стихийният характер в някои от предварително заявените параметри сериозно обръква редица системи за действие в ЕС и НАТО, защото поставя някои противоречащи си между двете организации приоритети и ще създаде сериозни политически проблеми в и без това намиращата се в криза Европа. Тук е уместно да се позова на мнението, изразено от ген. Р. Бригел, председател на Военния комитет на ЕС (EUMC), който изтъква, че двете организации не могат да се разглеждат като алтернативни рамки за осигуряване на европейската сигурност и за ЕС не е полезно да не се оттегля „обиден“ от атлантическото сътрудничество, независимо от реториката на новата американска администрация: „Няма армия на НАТО, няма армия на ЕС. Ние разполагаме с единен набор от сили и страните-членки – членуващи в НАТО или не – са суверенни. Работейки заедно в контекста на ЕС, чрез подобряването на нашите способности, нашата инфраструктура и готовност, ние допринасяме за европейската отбрана, вкл. териториалната отбрана. Имайки предвид риска от конвенционална атака срещу континента, ние се нуждаем и от ЕС, и от НАТО, готови да защитят нашия демократичен начин на живот.“³

Темата за управлението на националната сигурност ми е близка и свойствена, и затова в тази студия ще се опитам да дам един критичен поглед върху случващото се в Европа и влиянието му в България и на Балканите, вкл. в Турция, в контекста на продължаващата война на Русия срещу Украйна и на усложнените взаимоотношения между САЩ и Европа след встъпването в длъжност за втори мандат на американския президент Доналд

Тръмп. Балканският контекст в никакъв случай не бива да бъдат изключван от анализа на процесите, защото регионът винаги могат да бъдат *изненадващи* по отношение на всяка военна стратегия, още повече с пълзящата политическата нестабилност. Също така, регионалните амбиции на Турция вече очевидно се простират отвъд неосманистките идеи и историческите реминисценции остават на заден план, отстъпвайки пред нова роля на балансър между Европа и Азия, между Русия и САЩ и други геополитически противопоставяния. Така се изгражда една много прагматична и ориентирана към новата световна *мултиполяризация* позиция, в която турската роля в няколко измерения става ключова. Напрежението между САЩ и европейските държави-членки на НАТО *задължително* изисква да се обърне внимание на ролята на Турция в европейската отбранителна система, вкл. в контекста на предстоящата реализация на програмата за превъоръжаване. Както е посочено в турски официален документ от 2022 г., посветен на 60-годишнината от членството в НАТО, „Турция мобилизира своята „мека сила“, използвайки дълбоките си исторически връзки с народите и държавите в широкия географски ареал на действие на НАТО.“⁴

Планът да се изразходват 800 млрд. евро за превъоръжаване на европейските държави в настоящия момент звучи логично – макар и в ситуацията на остро оттегляне на САЩ от досегашната им геополитическа роля да има повече *палиативен характер*, както си позволих да отбележа и в заглавието. През 2024 г. военните разходи на САЩ възлизат на 968 млрд. долара и са почти два пъти по-високи от тези на Китай (235 млрд. долара) и Русия (145,9 млрд. долара) *взети заедно*. Два пъти по-високи са и от сумарните разходи на *всички останали* държави-членки на НАТО.⁵ Проблемът е, че при определянето на бюджета (650 млрд. евро от държавните бюджети и 150 млрд. евро заеми от Европейската инвестиционна банка/ЕИБ), ЕК предполага, че *всички* държави-членки са готови да отделят по минимум 1,5% от БВП за реализация на програмата и да поемат допълнителен дълг. Както е известно на всички от обичайната практика в ЕС, толкова широк консенсус и синхронизация по финансови решения от подобен мащаб е трудно постижимо.

А и ако всичко тръгне по план, процесът ще продължи поне пет години, което е прекалено кратък период, предвид мащабите и изоставането, отбелязано през последните (поне) три десетилетия. Декларираното желание на Доналд Тръмп и някои членове на неговата администрация да САЩ се оттегли от ангажиментите в НАТО (или поне сериозно да ограничи участието в операции и финансирането) и свързаното с това сътрудничество с Европа, изглежда доста крайно, като наистина в случая всяка прогноза би била по-скоро спекулация за развоя в евроатлантическите отношения.

Оценките на експерти в европейския отбранителен сектор сочат, че процесът на превъоръжаване ще продължи *с десетилетия*. А това е много далеч от търсения „светкавичен“ ефект като контрамярка на обтегнатите отношения със САЩ, напълно реалистичната заплаха от страна на Русия и потенциалната амбиция за нов геополитически център, заявена от Китай. Процесът на „вдигане на крака“ на една колективна отбранителна система, освен значителни финансови средства и времева рамка за разгръщане, отнема много организационни и добре координирани икономически ресурси и изисква единоначалие и единомислие, каквито (според скромното ми мнение) липсват в Европейския съюз (ЕС). Оставям настрана изначалните въпроси, които остават плашещо отворени:

- Как програмата за превъоръжаване на ЕС ще се синхронизира с колективната отбранителна система на НАТО? Защото именно последната е действащият контекст, в който са били насочени усилията на повечето европейски държави през последните поне три десетилетия.
- Колко дълго националните европейски икономики и общата икономическа рамка на ЕС могат да издържат на натиска, който ще бъде създаден от „отбранителната“ инфлация, която ще се разрази от заявеното политическо намерение?
- Как ще бъде координирана веригата на доставки така, че военното производство да удовлетвори в нормални срокове доставката на заявеното?
- Как ще се справи Европа с другия системен проблем в отбраната, а именно човешкия потенциал и недостига на желаещи да постъпят на военна служба?

- Как ще се приеме от европейските граждани процесът на целево, но и принудително превъоръжаване, особено във финансово отношение?

Разбира се, този списък може да бъде продължен с още много въпроси – както по-обща, така и пределно конкретни. Моята цел обаче ще бъде да фокусирам изясняването им в българския контекст. В него основна роля имат няколко също толкова значими въпроса, които следва да бъдат детайлно разгледани и анализирани:

1. Как ще бъдат контролирани корупционните интереси в процеса на превъоръжаване в една от най-корумпираните европейски държави – България?
2. Как и от кои институции в България ще бъде управляван и контролиран процесът?
3. Какви са нуждите от допълнителен експертен капацитет и човешки капитал, които да поемат новия отбранителен потенциал?
4. Как ще се осъществява координацията с ЕС, в контекста на доказаните пробиви в системата на отбраната ни от агенти на руско влияние?
5. Кой ще носи отговорността за слаб контрол и липса на санкции за потенциалните нарушения?

Беглите ми познания по немски език ме карат да се „заиграя“ с „работното“ име на програмата (Rearm Europe). На немски *arm* означава „беден“ – случайно или не, програмата е представена от ръководената от германката Урсула фон дер Лайен Европейска комисия (ЕК). Моето основно заключение е, че изхарчването на 800 млрд. евро⁶ в рамките на следващите пет години, а вероятно сумата ще набъбне. Това вече бе посочено в официалните документи на ЕК. В специален документ, озаглавен „Въпроси и отговори по плана „Превъоръжи Европа“/Готовност 2030“ (преводът е мой – А. П.) се посочва, че „Фискалната рамка от 650 млрд. евро е прогнозна. Тя е изчислена въз основа на допускането, че всички страни-членки на ЕС постепенно и непрекъснато ще увеличават своите отбранителни разходи, достигайки максимума от 1,5% от БВП до край на четиригодишния период на активиране на програмата. Ако страните-членки увеличат своите отбранителни разходи по-бързо, общата сума ще бъде по-голяма от 650 млрд. евро. Това е най-вероятният случай за тези от тях, които ще се възползват от атрактивните финансови условия на заемите по SAFE.“⁷

В пожелателен аспект всичко изглежда като навременен и добър план. В настоящия момент и при настоящите условия за планиране и контрол върху военните разходи обаче, Готовност 2030 ще има изключително дестабилизиращ икономически ефект върху европейските икономики, в частност – българската. И проблемът не е в необходимостта от подобряването на европейския отбранителен потенциал – тази необходимост е *абсолютна*! Проблемът е основно в мотивите и начина, по който оперативно ще се извърши този заявен опит за стабилизиране на една европейска отбранителна система, която няма единен център и в никакъв случай не е алтернативна на системата на НАТО. Както ще стане ясно малко по-нататък в изложението, Европа и ЕС имат няколко несполучливи опита за създаване на военен съюз и без да проявяваме излишен детерминизъм, *настоящият прилича на предишните* по твърде голяма част от основните политически принципи.

НЯКОИ ОБЩИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ИСТОРИЯТА, СТРАТЕГИИТЕ И РЕАЛНОСТТА

Без преувеличение, въпросът за изграждане на общоевропейска отбранителна система⁸, която да може да действа *без подкрепата и намесата на САЩ* е по-стар дори от идеята за ЕС, и в същото време е една от дългогодишните пречки за задълбочаване на политическия съюз. Основоположник на нейното създаване е Жан Моне, Генерален секретар на френския Национален съвет за планиране и действителен автор на идеята на Робер Шуман за създаването на Европейската общност за въглища и стомана. През лятото на 1950 г., при избухването на войната в Корея през юни с. г., той предлага да се организира европейска отбрана на наднационален принцип. Това съвпада с намерението на САЩ и техните съюзници да превъоръжат Западна Германия в самото начало на Студената война. „Планът предвижда създаването на Европейска армия, с евентуалното включване на немски военни части, която да бъде поставена под единна европейска военна и политическа власт. Предложението е прието от повечето държави в Западна Европа, но предизвиква ожесточен дебат във Франция. Планът за Европейска отбранителна общност (EDC) е отхвърлен от Националното събрание на Франция през август 1954 г. Отказът на френския парламент да ратифицира договора за

създаването на ЕДС автоматично блокира и плана за европейска политическа общност, от която той е институционално следствие.”⁹

Нов опит за активизиране на западноевропейското сътрудничество в областта на сигурността и отбраната е направен през 80-те год. на XX в., свързан основно с тогавашната трансатлантическа криза, породена от агресивността на администрацията на президента на САЩ Роналд Рейгън срещу Съветския съюз и съюзниците му от Варшавския договор. К. Смит отбелязва, че „Дания, Гърция и Ирландия се противопоставят на дискусията за отбраната в контекста на Европейското политическо сътрудничество (ЕРС), всяка страна изтъквайки собствени причини, макар че се съгласяват да допълнят „политически и икономически аспекти на сигурността“ към правомощията на ЕРС. През 1984 г., другите седем държави-членки възразяват ЗЕС като форум, в който е възможно да обсъждат отбранителни теми, без да присъстват САЩ, но това се посреща с подозрение, като опит за „европеизиране“ на Алианса или прекалено засилване на европейския стълб в НАТО.”¹⁰

Към същинската идея за създаване на Европейски въоръжени сили ЕС се връща за трети път през 1995 г. в контекста на Общата външна политика и политика на сигурност (CFSP), разположена извън Договора за ЕС и определяна като „втори стълб“ на ЕС. За нея Е. Костел коментира: „На 15.05.1995 г. по време на сесия на съвета на министрите на ЗЕС (вж. и бележка под линия №3), Франция, Испания и Италия решават да създадат две многонационални сили, насочени към регулиране на кризите в Средиземноморието: една сухопътна сила за бързо реагиране Еврофор (Eurofor), наброяваща 10 000 души и нейният военноморски еквивалент – Евромафор (Euromarfor)”¹¹. Двете формирования трябва да предоставят на Европа собствен военен капацитет в областта на изпращането на части в полза на всички членове на ЗЕС, на управлението на кризи и за евакуацията на собствените граждани.”¹²

За по-широката публика, решението за Готовност 2030 изглежда като спонтанна мярка, но на практика то идва в контекста на поредица от стратегически документи, насочени към градивната цел за възстановяване на отбранителния потенциал на континента, negliжиран с десетилетия (вж. по-горе), през които водещият военнотило-

софски принцип „Ако искаш мир, готви се за война!“ е системно нарушаван.

Готовност 2030 е функция на действащата Стратегия за европейска отбранителна индустрия в Европа (EDIS), която цели намаляване на фрагментацията в индустрията и вноса на оръжие. Целите включват три основни срочни количествени компонента:

- нарастване на вътрешната търговия с отбранителна продукция до *35% от общия пазар в ЕС до 2030 г.*;
- гаранции за *най-малко 50% от придобитото въоръжение да е с произход от производители в ЕС до 2030 г., а до 2035 г. да нарасне до 60%*;
- достигане на дял от придобиваното въоръжение, произведено в сътрудничество между производители от ЕС *минимум 40% до 2030 г.*¹³

Както обаче отбелязват експертите в сферата на отбраната Х. Мехино-Лопес и Г. Волф, „...стратегията за намаляване на зависимостта от вноса е проблематична, защото може да създаде нови рискове за сигурността и да увеличи разходите. Освен това наличните данни не подкрепят твърденията на Комисията за прекомерна зависимост от внос. Комисарят по отбраната следва да надгради този план¹⁴ и да разработи осъществима стратегия. За това е необходимо реалистично и концептуално разбиране на специфичните характеристики на отбранителната индустриална политика. Надпреварата във военнопромишлената политика е сложно начинание във всяка страна... Тя има да създаде материални средства необходими за възпиране на противниците, да позволи военни операции в чужбина и да подкрепи съюзници като Украйна... Но стратегическите насоки на индустриалната политика, по-специално електоралните предпочитания, също определят цели като създаване на работни места, местно развитие и по-широки иновационни цели. Съчетаването на тези два отделни набора от цели вече е трудно на национално ниво, където стратегиите за регионално развитие може да не са съгласувани с целите за икономическа ефективност или сигурност.”¹⁵

Разбира се, в мирновременната политика на изминалите десетилетия е било лесно да се аргументира намаляване на военните разходи – капиталовите инвестиции в съвременни системи и ново въоръжение са много високи, а те пък са само едната част от общите разходи. Към тях следва

да се прибави и значителният дял на разходите за поддръжка, съхранение, утилизация и възнаграждения на армейския личен състав, който отговаря за боеспособността. Тук следва да допълним също, че част от присъщите отбранителни разходи не са включени в бюджета на МО¹⁶: „...в разходите за отбрана се включват и значителни суми по бюджетите на други Първостепенни разпоредители на бюджет (ПРБ)... разходи за пенсии на военнослужещите, намалени с отчисления за военнослужещи към пенсионните фондове; разходи за военни съдилища и военни прокуратури; разходи за издръжка на Постоянната делегация на България в НАТО; вноската към гражданския бюджет на НАТО и Европейския механизъм за подкрепа на мира; вноската на България към фонда на НАТО за иновации.“¹⁷

Логично, дългосрочното поддържане на нежизнеспособна стратегическа линия в отбраната влияе *кумулятивно* зле върху достъпа и модернизацията на оръжейните системи, както и поддържането на оптималните количества на боеприпаси и тежко въоръжение. Съществува и друга зависимост между количеството и качеството на военната продукция, която следва да се отчете – високотехнологичните оръжейни системи са скъпи, а в същото време изискват висококвалифициран личен състав, респ., възможностите да бъдат закупени и поддържани изискват и съответните стратегически предпоставки и ресурси; обратно, (както е в българския случай) по-нискотехнологичното въоръжение изисква по-слабо квалифициран личен състав, но пък по-многоброен (а българската армия има 21,8%¹⁸ некомплектованост на личния състав, т. е. всяко пето място за кадрови военен¹⁹ стои незаето).

Трудно ми е да коментирам спокойствието, при което висшестоящите в отбраната успяват да оправдават това унижително положение. То е част и от унижението, което изпитах като всеки човек, който е свързал някакъв период живота си с армията, когато чух началника на отбраната адм. Емил Ефтимов в телевизионно интервю да казва буквално следното: „Моята основна задача като началник на отбраната е да осигуря отбраната в настоящето време, да заложа модернизационните процеси на Българската армия, за което съм благодарен на политическите сили за това, което приеа малко преди да спре работа редовния пар-

ламент – по отношение на заплащането на военнослужещите. Това е един добър сигнал. Създадени са условия не само да модернизираме, но да привлечем и да задържим хора.“²⁰

Тук е мястото като контратеза на казаното от адм. Ефтимов да противопоставя тезата на Г. Цветков, с която съм солидарен, абсолютно дословно: „Отбранителната политика е национална, а не партийна. Последствията се носят от цялата нация, като могат да достигнат размери, които не могат да се компенсират от най-суровата лична отговорност. Резултатите се постигат след продължителни усилия и имат дълготрайни последици... всеки управляващ трябва да намери баланса между желанието да наложи своите решения, наследените ограничения от своите предшественици, обективните ограничения пред възможностите за управление и наследството, което ще бъде оставено на следващите.“²¹

Проблемът обаче не е само (или специфично) български. Не е преувеличено да се твърди, че *по-не три поколения* в професионалното ръководство на европейските армии са свикнали да работят в маргинализирана среда и като част от система, която генерира основно нежелани от европейските общества публични разходи, политически проблеми и, логично, обществено неодобрение. Референцията към България обаче е по-отчетливо негативна – Българската армия (БА) трайно си е създала репутация на „сигурно работно място“ за неудачници или пък за хора с афинитет към престъпване на закона, които чрез незаконни действия успяват да злоупотребяват с активите и средствата от бюджета за отбрана, които, съпоставено с други важни системи в държавата, са значителни и привличат вниманието на аферисти без морал, скрупули и задръжки. За тях (вкл. поименно) ще стане дума в студията по-нататък.

Друг съществен проблем, който ще предизвика така обявената програма за превъоръжаване е благоприятната среда за неаргументирано завишаване на цените на военната продукция. Това е един от очакваните странични ефекти, които ще възникнат при реализацията, макар че очакванията на ЕК са *точно обратните* – да се постигне *икономия от мащаба*, чрез „...хармонизиране на изискванията и общите поръчки да се осигури по-ефикасен пазар, да се намалят разходите, да се гарантира трансграничен достъп

до веригите за доставка и да се увеличи конкурентоспособността на отбранителния сектор като цяло.²² Личното ми мнение е, че това е изключително рисков подход и анализът на риска е „притъпен“ с политически мотиви.

Разбира се, за производствената инфлация в отбранителния сектор има и определени обективни фактори, като напр. повишените цени на суровините, на работните заплати, търсенето на отбранителна продукция вследствие на войната в Украйна, а от април 2025 г. – и въведените мита от страна на САЩ, които, реципрочно, са посрещнати от мита спрямо американски внос от ЕС и Китай. Все пак, апетитите за увеличаване на печалбите вероятно ще надделеят и цените ще се увеличат с индекс, по-висок от приложимия в мирно време. Също така, при декларираната неотложност в процеса на закупуване на ново въоръжение, може да се очакват и значителни спекулативни повишения в предложените цени, които ще повлияят на планирания за приемане на въоръжение в началото на плана капацитет. Както посочват авторите на един от основните аналитични сборници с изследвания върху корупцията в системата на отбраната през последните години²³, „Позоваването на *неотложността* в посрещането на оперативните и други отбранителни изисквания позволява да се прилагат опростени процедури или директно да се нарушават правилата, напр. като не се организират открити и редовни търгове процедури. Така се заобикалят изискванията за конкуренция и равен достъп на потенциалните доставчици. Позоваването на неотложност често се прилага от новите страни-членки на НАТО от и за партниращи държави, които допринасят за международните операции *ad hoc* или с „непредвидени разходи“, формирани за отделна оперативна ротация. Необходимостта да се посрещнат неотложни изисквания, особено комбинирани с позоваване на секретност, създава отлична почва за непрозрачни и спорни решения, а следователно и за корупция.“²⁴

Тук следва да се отчете и фактът, че трябва да се постигне един много деликатен политически баланс. Ще се наложи да бъдат балансирани интересите на националните военно-промишлени комплекси, които ще окажат лобистки натиск върху плановите за превъоръжаване, а същевременно трябва да се гарантира, че този натиск няма да се превърне в самоцел на плана. Това би било пред-

поставка за изостряне на противоречията между държавите-членки, а България със сигурност ще изпита значителни проблеми в реализацията. А. Велчев коментира, че „...*ефективната отбрана в модерния глобализиран свят не може да бъде постигната в изолация и самостоятелно от някоя държава*. Затова България разглежда гарантирането на своята сигурност в контекста на НАТО и ЕС, с произлизащите от това ползи и задължения към споделяната сигурност, а ключов елемент в този процес е развитието на модерни въоръжени сили.“²⁵ А припокриването на отбранителни функции между една военнополитическа (НАТО) и една политико-икономическа (ЕС) организация във всеки случай, дори и при най-добра воля от двете страни, носи риска от международно напрежение, по-ниска ефективност и възползващи се от хаоса спекуланти.

ИСТОРИЯТА КАТО КОРЕКТИВ, НАСТОЯЩЕТО КАТО ИМПЕРАТИВ

Ще си позволя едно малко „отклонение“ към един класически труд, а именно „*Възход и падение на великите сили*“²⁶ на Пол Кенеди, публикуван през 1987 г. Позволявам си също така да допусна, че значима част от българските военни стратегии (а сигурно и много от европейските) не са чели тази книга, а някои дори не са и чували за нея. Подзаглавието на този фундаментален труд би следвало да промени това военностратегическо (и най-вече – политическо) неведение – „Икономически промени и военни конфликти XV-XX в.“. В тази студия многократно ще се връщам и позовавам на тази книга, защото се оказва, че логиката на военните стратегии през последните приблизително петстотин години не се е променила особено... Може би единствените съществени разлики са, че днес Европа не е геополитическият център на света, „Великите сили“ са основно неевропейски държави, а икономическите ресурси са насочени към една *почти отчаяна* стратегия за отбрана, при това предизвикана от ревизираната до крайност позиция на един естествен и дългогодишен логичен съюзник – САЩ.

Кенеди прави изключително задълбочен анализ и проследява развитието на геополитиката в света от гледна точка на един чувствителен баланс – между завоевателните амбиции и икономическите ползи от военните конфликти. Както самото за-

главие подсказва, резултатът от баланса е, че дадени държави и политически блокове успяват да отбележат значителен *възход*, а други (в резултат на погрешна политика) *западат*. Авторът насочва вниманието си най-вече „...към взаимната обвързаност на икономиката и военната стратегия, защото всяка водеща държава в международната система се стреми да увеличи богатствата и влиянието си, за да стане (или да остане) не само богата, но и силна.“²⁷ Също така, той отбелязва, че съществено значение има „...начинът, по който съответната държавна икономика, сравнена с икономиките на другите страни, се развива или изостава в продължение на *десетки години*“²⁸ преди настъпването на конкретния военен конфликт.²⁹

Логично е да заключим, че ЕС не просто е закъснял с програмата си за превъоръжаване – тя не е стартирала „десетки години“ преди войната в Украйна, не е стартирала дори в неговото начало, а се *концептуализира* в критичен момент, в който новото политическо ръководство на САЩ решава да оттегли своя решаващ военен потенциал от защитата на Европа и да приложи мерки, които не могат да бъдат определени по друг начин освен като *търговска война*. А, отново според Кенеди, индикации и възможни сценарии за отдръпване на САЩ от отбранителните ангажименти в Европа има още от 70-те и 80-те год. на XX в.³⁰ Ще си позволя дори да нарека Европа „Стария континент“ – и няма да го направя в семантиката на XIX или на XX в., а просто ще обобща, че Европа е *остаряла* във военно-политическите си концепции – като амбиции, политическо лидерство и годност да бъде конкурентна военна сила в днешния свят... дори да оставим настрана факта, че европейската зависимост от Америка във военно-финансово отношение има над 100-годишна „традиция“ – военната помощ на САЩ през двете световни войни е толкова значителна, колкото и финансовите програми за възстановяване, като тук визирам най-вече плана „Маршал“. Както отбелязва Т. Пикети, „Съединените щати финансират воюващите страни и така стават кредитори на европейските страни, след като са били техни длъжници... Инвестициите на американските мултинационални компании в Европа и останалия свят достигат нива, които изглеждат високи, специално за европейците, свикнали да притежават света и понасящи тежко обстоятелството, че дължат някаква част от възстановяването си на „чичо Сам“ и плана „Маршал.“³¹

И отново се връщам към лайтмотива на „Възход и падение на великите сили“ – през последните вече повече от петстотин години нито една война (респ. програма за превъоръжаване на дадена държава) не е била възможна без значителни заеми и отклоняване на средства от обществено-икономическото развитие. В конкретния случай – от системно недофинансирани системи в цяла Европа като здравеопазването, образованието и т. н. към отбранителните системи.

На практика, най-високият дял на военни разходи ЕС (във формата Европейска икономическа общност/ ЕИО) има през 60-те год. на XX в. – около 4%. Това е оправдано от гледна точка на изострената атмосфера в света и формирането на два устойчиво противопоставени идеологически лагера, чиято „граница“ пресича Европа. В края на Студената война, при една относително спокойна геополитическа обстановка с колабиращия Съветски съюз и при добре координирана система за европейска отбрана със САЩ, Западна Европа (отново ЕИО) харчи малко под 3% от brutния вътрешен продукт (БВП) за отбрана.³² Актуалните данни сочат, че средният дял на разходите в периода 2021-2024 г. е бил 1,9% - а това, както и сами можете да пресметнете са две пълни години от войната на Русия срещу Украйна.

Ф. Дорн допълва, че „След падането на Берлинската стена, опасността от война на източната граница на Европа се приема за приключила и отбранителните разходи намаляват значително във всички държави. Голяма част от европейските държави-членки на НАТО намаляват едновременно армиите си и инвестициите в отбрана, респ. броя на служителите, запасите от боеприпаси и тежко въоръжение. Някои държави, напр. Франция, Обединеното Кралство и Полша, продължават да изразходват около 2% от своите БВП за отбрана. Други държави са редуцирали годишните си разходи до изключително ниски нива – между 1,1% и 1,5% от БВП – вкл. Германия, Италия, Испания, Белгия и Нидерландия.“³³

КАКВИ СА ПРОБЛЕМИТЕ НА БЪЛГАРИЯ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ГОТОВНОСТ 2030?

Отговор първи: Основно предизвикателство пред превъоръжаването на България – *машабна и несанкционирана корупция, съчетана*

със зловредно влияние в системата на националната сигурност (СНС)

Не би било пресилено ако кажа, че възможностите за злоупотреби от най-различен характер са *водещ, а често и единствен мотив* за взимане на решения в СНС. В същото време, случаите на очевидни случаи на корупция, след безславно разкарване между прокуратурата и съда, обичайно завършват без последствия за своите извършители. За тях има откъслечни данни, основно по информация от медиите, а официалните позиции на разследваните обикновено се отличават с „дървен език“, който характерно се позовава на нищо-не-значещи определения като „чувствителна информация“, „данни, засягащи националната сигурност“ и др. подобни откровени глупости. Виж, с последното категорично бих се съгласил – националната сигурност е терминално засегната от случващото се в институциите, призвани да я гарантират...

Но изявленията на командния състав в БА никога не са се отличавали с изящна словесност, а не е и необходимо. Парадоксалното е, че темата за корупцията и злоупотребите не се споменават *никога веднъж* в актуалния Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България.³⁴ Не се споменават – значи – *няма!* Този тип отбягване на темата и действията проформа обикновено имат като резултат значими репутационни щети, когато някой от особено фрапиращите случаи стане публично достояние.

При това, в правната система, регулираща отбраната и националната сигурност, абсолютно целенасочено са заложили удобни „вратички“ за прехвърляне на компетенции и отговорност между гражданското и военното правораздаване. Двете системи са взаимно свързани и въпреки различията в структурата и функциите, практиката показва, че при разследването на престъпления, свързани с корупция, двете области на правораздаване „успешно“ си взаимодействат и си влияят взаимно. Тази добре отработена „верига на доставките“ в отбраната способства за корупционни действия от всякакъв мащаб. Не е тайна и непрекъснатия трансфер на кадри между „Военна прокуратура“ и „Военна полиция“, който ги поставя в една взаимосвързана система на непотизъм³⁵, предрешени разследвания и като краен резултат – оправдателни присъди за сериозни престъпления.

Достатъчно е да спомена, че военният прокурор на София – Адалберт Кръстев – подобно на Борислав Сарафов – е единствен кандидат в процедурата по избора му и е избран единодушно от Висшия съдебен съвет (ВСС) като председател на Военно-апелативната прокуратура. Все пак, за „качествата“ на Кръстев е показателно още нещо – самият Сарафов преди процедурата по избора е искал *дисциплинарно уволнение* на Кръстев! Както става ясно от публикувани в медиите данни, това се е случило през март 2024 г. след фрапантни нарушения „...констатиран при комплексна проверка на ВОП³⁶ като е установено, че не се спазва случайният подбор при разпределението на дела, като 74 преписки и досъдебни производства били разпределени на дежурен прокурор, вместо на случаен принцип.“³⁷ В тази ситуация никак не е трудно да се прогнозира как се водят разследванията и как завършват голяма част от делата. На темата за институционалния контрол ще се върна и в отговора на последния въпрос...

Тук е мястото да отбележа, че корупцията в СНС *обхваща всички нива и аспекти*, като дори „кокошкарските“ поръчки (напр. за закупуване на автомобили и тяхната поддръжка) са за милиони левове. Интересно е, че именно подобни случаи имат най-голяма публичност, а оттам и ефект върху обществената информираност за корупционните проблеми в отбраната, защото показват ясно колко силно е чувството за безнаказаност при злоупотреба с публични средства. Това личи от образуваните проверки на Агенция за държавна финансова инспекция (АДФИ) в Служба „Военна полиция“, доклад за които е изготвен през януари 2025 г. От финансовата инспекция изразяват становище, че материалите следва да бъдат предадени в прокуратурата. Началникът на служба „Военна полиция“ бригаден генерал Ивайло Сотиров е проверяван за обявените обществени поръчки по горепосочените позиции.³⁸ Темата с автопарка има дълги „традиции“ – още от управлението на Николай Свиначков, който през 2009 г. публично заяви, че не знае как две розови БМВ-та са се появили в автопарка на МО.³⁹

За общите мащаби на корупцията в отбраната има относително точни оценки, основани на дела на поръчките, при които тръжните процедури се заобикалят. Тук, разбира се, следва да прибавим и „предрешените търгове“, в които детайлно

се описват незначителни технически параметри на обекта на поръчката, за да остане единствен кандидат. Казусите, обикновено, са напълно ясни, макар и да се налага част от данните да бъдат интерпретирани, за да се осветли пълния мащаб на злоупотребите. Така напр. „...80% от поръчките за инфраструктурните проекти през 2020 г. са сключени чрез директно възлагане, без проучване на пазара и предпочитане на изпълнители. Преведената сума е за около 184 млн. лева. Част от договорите засягат инфраструктурата за новите изстребители F-16. Директорът на дирекцията за инфраструктура на отбраната беше освободен, а други бяха наказани.“⁴⁰ Т. е. когато около дадена поръчка в МО (но и в МВР) витаят *секретност*, „чувствителност за националната сигурност“ и други подобни страшно звучащи определения, трябва да знаете, че с почти 100% сигурност става дума за поръчки, в които се доставят *елементарни неща на завишени в пъти цени!*

Апропо, по темата за инфраструктурата, свързана с F-16 има някои сравнително актуални развития, които са изключително показателни за начина, по който вероятно биха се развили процедурите по Готовност 2030. През януари 2025 г. станаха публично известни данни по ремонта на авиобаза „Граф Игнатиево“, които отлично характеризират всички „чалъми“, които Министерство на отбраната (МО) прилага, за да оправдае и да прикрие злоупотребите с държавни средства – забавяне в изпълнението, избор на фирми по „специални правила“, завишаване на цените в хода на изпълнението, прикриване на информация с мотива за „секретност“ и т. н. Но нека да разгледаме в логична последователност действията на МО по проекта:

- *Липса на точна и твърдо договорена стойност на проекта.* Първоначалните оценки са за приблизително 300 млн. лв., но според информация от МО, получена от Mediapool съгласно Закона за достъп до обществена информация (ЗДОИ), за изпълнението са сключени 90 договора за проектиране строителство и консултантски услуги на стойност близо 386 млн. лв., като част от тях са финансирани и от фондове на НАТО. Към януари 2025 г. по проекта липсват базови документи като „инвестиционно проектиране и количествено стойностни сметки“.

- *Неизгодни за държавата условия при заплащането на проекта.* Седемте договора предвиждат 100% авансово заплащане. Логично, изпълнителят ще има необходимата „гъвкавост“ при установяване на несъответствия в изпълнението или при неустойки за просрочване.
- *Лесни за установяване завишения на цените за извършвани услуги.* Фрапантен е случаят с десетократно завишена цена за обезлесяване при идентични поръчки – от 220 лв./декар в авиобаза „Чешнегирово“ до 2000 лв./декар при въпросната поръчка за „Граф Игнатиево“.
- *Нарушаване на крайните срокове за завършване на необходимите ремонтни дейности.* Проектът следва да бъде завършен до началото на 2025 г., защото в противен случай България ще трябва да направи допълнителни разходи, заплащайки наем за съхраняването на новите изстребители. Изоставането е с около 8 месеца.⁴¹

Друг значим конкретен казус е пряката политическа намеса и намесени корупционни (а твърде вероятно – и други) интереси в спряното решение за изграждане на нов завод за барут, който би бил ключов в потенциалната реализация на Готовност 2030 в България, а изобщо за националната сигурност. Проверка на журналистката Генка Шикерова показва, че в началото на март 2024 г. лично лидерът на ДПС-Ново начало Делян Пеевски „...е осуетил включването на оръжейните компании „Ахелой ОПМ“ и „Караш Инвест“ ЕООД в списъка със стратегически обекти от значение за националната сигурност. Втората фирма – „Караш Инвест“ ЕООД на **сина на Емилиян Гебрев – Христо Гебрев** е тази, която стои зад завода за барут. Това, че не е получила съответния статут, за нея е означавало, че е загубила защитата на държавата, а оттам – потенциално – и доверието на външни партньори.“⁴² Производствената площадка край гр. Шумен е подготвена за изграждане, поръчано е оборудването, но малко преди гласуването на решението от Министерски съвет (МС), Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) оттегля положителното си становище, като не посочва мотиви за това решение. В крайна сметка се оказва, че интересите към изграждане на нов завод за барут са преплетени и на международно ниво, с инвестиционни намерения от страна на немския оръжеен концерн

Rheinmetall, като вероятно България ще гарантира сделка за изграждането не само на този завод, а на екосистема от отбранителни предприятия.⁴³ Бъдещето ще покаже дали тези планове ще се осъществят и дали тяхната реализация ще бъде по правилата...

Впрочем, Емилиян Гебрев, в едно от последните си участия в актуално телевизионно предаване, директно посочи данни, които показват целенасочените опити да се прилага комплексен натиск върху отбранителната индустрия – напр. чрез механизма за „крадене на фирми“ чрез предсрочно изискуеми банкови кредити, рекет от страна на институциите, които управляват режимите за производство и търговия с отбранителна продукция и т. н.⁴⁴

Отговор втори: Администрации и институции с дублиращи функции и нови възможности за трудоустrojаване по политическа линия

Една от първите официални реакции след обявяването на „Превъоръжи Европа“ бе на министър-председателя Росен Желязков, който обяви, че ще бъде създаден нов административен орган, носещ гръмкото име *Център за иновации в отбраната* по предложение на министъра на отбраната Атанас Запрянов. Според Желязков „...възможностите, които се разкриват пред нас като държава-членка на Съюза, за развитие на капацитетите е много важно да направим **необходимата координация за развитие на българските индустриално-отбранителни способности и възможности.**“⁴⁵ Толкова е фрагментиран този сектор, че е необходимо да съберем всички парчета капацитет, които не са никак малко, затова ще бъде създаден център за иновации в отбраната...“⁴⁶ Трудно ми е да допусна, че точно този премиер и точно този министър на отбраната не са наясно със структурата на МО и фактът, че подобна структура *почти напълно припокрива* предназначението и функциите на *Институт по отбрана „Професор Цветан Лазаров“*. Институтът също е сравнително нова организация (създаден през 2009 г.), която комбинира ключово важни дейности като обучение, научна дейност и експертна дейност. В структурата му влизат още:

- Дирекция „Военна стандартизация качество и сертификация“:
 - Отдел „Осигуряване на качеството и летателна годност“.

- Отдел „Военна стандартизация и сертификация“.
- Дирекция „Изпитвани и контролни измервания на въоръжение, техника и имущества“:
 - Централна лаборатория за измервателна техника.
 - Изпитвателна лаборатория на МО.
 - Централна изпитвателна лаборатория за тилови имущества.
- Дирекция „Развитие на въоръжението, техниката, тиловите имущества и материали“:
 - Отдел „Въоръжение и боеприпаси“.
 - Отдел „Бойни системи и екипировка“.
- Отдел „Сигурност на информацията, секретни патенти и защита на интелектуалната и индустриална собственост“⁴⁷

Както е видно от така цитираната структура, капацитетът на съществуващото звено има добър потенциал да изпълни необходимите задачи за координация и да управлява процесите. Дори и да има забележки по отношение на настоящата работа на института, дублирането му с нова структура със сигурност ще доведе до административни неуредици, конфликти в експертната общност, политически битки за финансиране и т. н. Друг е въпросът, че по мнението на професионалисти в сектора българският отбранителен сектор до момента е бил силно ориентиран към експорт и новата ситуация ще изисква сериозни мерки за адаптация към планове за превъоръжаване.⁴⁸

Друга структура с компетенции за изпълнението на описваните функции е Центърът за изследвания по национална сигурност и отбрана (ЦИНСО), основан през 2002 г., с основна стратегическа цел да подпомага, координира и организира изследванията по сигурността и отбраната в рамките на Българска академия на науките (БАН), „...чрез развитие на сътрудничество със заинтересованите държавни институции от системата за национална сигурност. Дейността на Центъра е фокусирана върху предоставяне на информация до институтите и лабораториите на БАН, изследователски групи и отделни учени за потребностите и програмите на потенциални потребители, възможностите за двустранно и многостранно сътрудничество в рамките на НАТО и ЕС.“⁴⁹

Макар и все още да не може да се прогнозира как точно ще бъдат разпределени функциите и задачите в процеса на превъоръжаване, казаното от Росен Желязков дава основания да се предположи, че определено влияние в решенията ще бъде разпределено и към други институции, освен Министерство на икономиката и индустрията (МИИ)⁵⁰, Министерство на външните работи (МВНР)⁵¹ и ДАНС⁵². Такива напр. ще бъдат Министерството на иновациите и растежа (МИР)⁵³, и Министерство на електронното управление (МЕУ) на което вероятно ще бъдат възложени определени функции, свързани с високотехнологичните отбранителни системи. Вицепремиерът и министър на иновациите и растежа Томислав Дончев, вече поясни, че под Центърът за иновации в отбраната ще бъде на разпореждане на министерството и ще „се помещава София Тех Парк“.⁵⁴

Отговор трети: проблемът с кадрите в европейската (и българската) отбрана остава нерешен

Дори и в епохата на ускорена и задълбочена технологизация на отбраната, въпросът остава основен. Затова и го разглеждам в контекста на Готовност 2030, тъй като общото въодушевление за предстоящи ползи не отчита факта, че голяма част от формиранията в БА съществуват само „на книга“, да не говорим за общовойсковия човешки капитал. Отново, този проблем съществува в цяла Европа и България не е никакво крайно изключение, освен с драматично по-ниските абсолютни стойности, свързани с възнагражденията в армията и голяма част от липсващите социални придобивки. Престижът на професиите, свързани с отбраната е нисък и системно рушен. Още в периода 2019-2020 г. Европейската организация на военните асоциации и профсъюзи (EUROMIL) провежда кампания под надслов „За честни възнаграждения в отбраната“, която цели изграждането на адекватна обществена познаваемост за актуалното състояние на заплатите и издръжката във въоръжените сили на европейските държави. Основна цел на EUROMIL е да извоюва политически консенсус, че заплатите в отбраната трябва да бъдат сравними с нивата в други обществени сектори.⁵⁵

Позовавайки се отново на официалните данни от Доклада за състоянието на отбраната, за девет години (2014-2023) недостигът на желаещи за заемане на длъжности в БА се е увеличил *два пъти*

– от около 10% до над 20%⁵⁶, а актуалните данни сочат, че този процент продължава да расте. Както посочва А. Александров, цитирайки военния министър Атанас Запрянов, „...кадровата дупка в армията се е увеличила още повече и е достигнала до липсата на 30% при войниците и 34% при офицерите в Сухопътни войски. От думите на шефа на МО се разбра, че некомплектът в основната част на българската армия е вече 1/3. По различни изчисления това означава, че вероятно липсата е вече близо 8000-9000 души. Досега се знаеше за около 25% некомплект в армията.“⁵⁷

Разбира се, основна причина е дългогодишно отлагане на по-задълбочена и устойчива политика за развитие на военната професия. За мнозина вероятно би било цинично сравнението, което ще направя, но, за съжаление, живеем в *изключително материален свят* и то е неминуемо. Ще си позволя да направя едно сравнение, което всеки млад човек прави, търсейки си работа, без да има значителен опит и особена квалификация. Колкото и да звучи странно, сравнението е между... касиер в някоя от големите търговски вериги в България и професионален войник. Заплатите са приблизително идентични, но веригите предлагат гъвкаво работно време и лесно прекратяване на трудовия договор, докато в случая с армията това не е така. Тук е мястото да се предложи една идея за промяна в законодателството, която да предпоставя много повече предимства при *задържането* на войници, отколкото се харчат за тяхното *наемане* и която би очертала по-ясен кариерен път в очакваната *ремилитаризация* на Европа.

Също така, кампанийните усилия и оригиналниченето в голяма част от кампаниите за „по-висшата цел“ не са особено резултатни. Голяма част от тях не почиват на надеждни данни от проучвания на нагласите на потенциалните кандидати. Един от хората, които си позволиха да проявят маркетингова логика в създаването на послания и инициативи за привличане на потенциални кандидати, бе освободен с публичен и медиен скандал. Става дума за Владимир Миленски – отстраненият директор на Информационния център към МО. Той е уволнен през 2024 г., след като провокативен рекламен клип за набиране курсанти в Националния военен университет (НВУ) предизвиква бурни реакции и е свален от излъчване в комуникационните канали на МО. „Под ръководството на Милен-

ски Информационният център е направил серия от проучвания с фокус групи. Конкретният клип е насочен към целевата група на “сърдитите млади хора”, каквито у нас има немало. “Това са деца, които знаят, че няма да имат високи академични постижения. Животът ги мачка по един или друг начин, а армията им предлага да ги направи хора с кауза, но те трябва да видят и чуят своя шанс. Ние им казваме: “Точно такива, каквито сте, елате при нас, а ние ще ви помогнем да станете истински бойци, защитници на Родината.”⁵⁸ Апропо, именно НВУ показва значителни „постигания“ в привличането на кандидат-курсанти. Би било смешно, ако не беше парадоксално да приведем пример с един от начините, по които НВУ се опитва да привлича бъдещите български офицери. Според „агитационното“ интервю на бригаден генерал Иван Маламов „Най-новата инициатива са уроците по конна езда. Курсантите от двата района на НВУ – във Велико Търново и Шумен, ще могат да яздят. И не защото ще връщаме кавалерията, както се подсмивват някои скептици, а защото офицерът трябва да има добра физическа подготовка. Стъпка в тази посока е и започналото изграждане на модерен стадион в НВУ за над 5 млн. лв.“⁵⁹ Именно последното мога да определя като „чист автогол“, защото реално показва как се харчат публични средства, вероятно по целесъобразността от персоналните или бизнес интереси на съответните ръководни кадри в НВУ.

Отговор четвърти: превъоръжаване под надзора на... руското военно разузнаване

Многократно и в най-различни форми на острота съм повдигал въпроса за присъствието и влиянието на Главното разузнавателно управление (ГРУ) в България. Официалната реакция е – оглушително мълчание! Мои познати и приятели от Служба „Военно разузнаване“, в полуконспиративен порядък, ме информират за дискомфорта, който създавам с анализите си сред голяма част от „правоверните НАТО-овски разведчици“, действащи в цялата ни СНС. Проблемът в този аспект е много по-голям от компрометираната система на военно контраразузнаване в България – проблемът е, че през нашите пробойни с почти 100% сигурност ще „протече“ планът на ЕС за превъоръжаване.

Един от красноречивите примери за трайно и задълбочаващо се руско зловерно действие описах през 2024 г., анализирайки връзката между на-

глед изолирани инциденти във военни обекти у нас през последните 15 години.⁶⁰ Няма защо да пояснявам, че реакцията отново беше основно... никаква (от институциите) и потвърждаваща фактите и заключенията (от служители в институциите, изрично молещи за конфиденциалност). Последните смехотворни заключения на разследващите органи, че „взривовете са били предизвикани от летните температури“⁶¹ потвърждават недвусмислено тезата, че руските интереси се „обгрижват“ на най-високо ниво, но за сметка на това – с нагли, елементарни и дилетантски фабрикувани заключения! В заключението се посочва още, че „в склада не е имало взривни вещества, а само пиротехнически изделия“. Последното уточнение, очевидно, се прави, за да се разтовари общественото мнение от натрапчивото недоумение, как от едната жегла се взривяват в поредица не един, не два, а *три от общо шест склада*. Докато в началото основна версия бе „статичното електричество“, то в заключителното решение на Окръжна прокуратура нещата придобиват гротеската на Йонеско – „...времето е било горещо, в един от складовете може нещо да е гръмнало...“. Бих добавил: „...и така три пъти!“

Също актуален и също все още неполучил санкция случай, е разкриването през март 2021 г. на група от шестима души, обвинени в шпионска дейност, издаване на поверителна (представляваща държавна тайна) информация на чужда държава и за поставяне в услуга на чужда държава. В нея „...са участвали двама действащи офицери от служба „Военно разузнаване“, един ръководител на дирекция в МО и е един ръководен служител в администрацията на Народното събрание. Другите двама членове на групата са цивилни лица.“⁶² Обърнете внимание на два съществени и взаимнообвързани детайла по случая:

1. Заглавието на цитираната статия реферира към „поправено“ обвинение, т. е. Военно-окръжната прокуратура в София за *три години* не е успяла да определи какво е престъплението и
2. Трите години (от 2021 до 2024 г.) са, без извинение, *злоумишлено протакане!* В рамките на тези три години групата и нейните поръчителни имат съществени възможности да прикриват следи, да изнудват свидетели, да променят показанията си и т. н.

Не бих искал да навлизам в допълнителни детайли по още фрапантни казуси, които не са станали публично достояние, но причината да обърне внимание на тези случаи е, че цялата система за национална сигурност на България е сериозно компрометирана от ефективна намеса на руските тайни служби и страната ни би могла не само да бъде атакувана и уязвена при изпълнение на програмата за въоръжаване. Далеч по-сериозни последиствия би имало *източването на критично важна информация* за планове в други държави, за европейски отбранителни компании и т. н.

Отговор пети: елементарна липса на върховенство на правото и нерегламентирани взаимоотношения между „Военна полиция“ и „Военна прокуратура“

Вече успях да маркирам някои от основните проблеми, свързани с корупцията в секторите на отбраната и сигурността, като акцентирах върху важността на слабите или отсъстващи механизми за ефективен контрол, разследване и санкциониране на престъпни схеми. Контролните и разследващи функции, делегирани на „Военна полиция“ и „Военна прокуратура“ на практика са сериозно компрометирани от ширеща се корупция, фрапиращи случаи с конфликт на интереси (не само вътре в съответната служба, но и чрез нерегламентирани връзки между двете служби), умишлено създаден нормативен хаос, злоупотреба със служебно положение и редица други нарушения, вкл. криминални престъпления като напр. прикриване на опити за убийство. Ако все пак за читателите не е ясно защо това е рисков фактор за предстоящата програма за превъоръжаване, изрично ще поясня че:

- По закон, „Военна полиция“ отговаря за: „Предотвратяване и разкриване на престъпления от общ характер, извършени от или в съучастие с военнослужещи и цивилни служители от Министерството на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и в Българската армия и/или на територията на обекти и съоръжения на министерството, както и разследване на престъпления в случаите и по реда на Наказателно-процесуалния кодекс.“⁶³
- Функциите на трите военно-окръжни прокуратури, покриващи територията на Република България и Военно-апелативната прокуратура са насочени към разследването на

престъпления, свързани с отбраната. В същото време, резултатите от тяхната работа са пренебрежимо малки и свързани с непрекъснати нарушения.

„Военно-апелативна прокуратура“ и „Военно-окръжна прокуратура – София“ са едни от емблематичните примери за неефективността в съдебната система. Те са включени в „Черната книга на правителственото разхищение в България“, като тук ще маркирам някои основни изводи от журналистическото разследване на К. Николов, включено в ежегодния доклад за злоупотреби с публични средства:

- Проучване доказва удивителната цена за съществуването на това звено на българската съдебна система, в което някои са успели да се трудоустроят – 15 млн. лв. годишно за 2022 г. Срещу тези пари системата произвежда по-малко от 100 наказателни дела от общ характер на година;
- При разделяне на общия бюджет на военните съдилища и прокуратури на броя внесени в тях обвинителни актове, ще се получи, че стойността на едно съдебно дело е приблизително 150 хил. лева, показва статистиката, предоставена от прокуратурата и Висшия съдебен съвет (ВСС). През 2023 г. тази стойност нараства до 170 хил. лева, във връзка с увеличението с 15% заплати в съдебната система, а стойността за 2024 г. би следвало да е около 200 хил. лева на дело. Трябва да се има предвид, че голямата част от тези дела са за престъпления, за които наказанието е под 5 години затвор, а голямата част от тях приключват с условни присъди, пробация или глоба;
- Издръжката на тази военизирана структура (15 млн. лв. през 2022 г.) е работила за общо 67 нови наказателни дела от общ характер, внесени в съда;

През 2023 г. съдиите във Военно-апелативния съд са получавали основна заплата от 5720 лв., която следва да се увеличи с 40% заради натрупаните поне 20 г. стаж в съдебната система и към тях да се прибавят 570 лв. за върховен ранг. Така чистата заплата е около 7700 лв. през 2022 г. защото осигуровките се поемат от бюджета на съдебната власт. Военните съдии и прокурори в окръжните прокуратури получават с около 1000 лв. по-малко – 6700 лв. Премиите (бонусите) въз-

лизат на между 8 и 12% от бюджета за заплати и осигуровки. Това означава, че всеки магистрат получава над една брутна заплата или около 8000 лв.⁶⁴

Както вече отбелязах, ръководителите на трите институции се намират в близки отношения, което се отразява като процесуални нарушения, политическо въздействие и тенденциозни решения. Новоизбраният (в края на март 2025 г.) ръководител на Военно-окръжна прокуратура – София Петър Димов редовно може да бъде засечен в „компанията“ на началника на „Военна полиция“ Ивайло Сотиров и на Военно-апелативната прокуратура – Адалберт Кръстев. Може и да бъде разчетено като дреботемие, но за аудиторията в България е ясен знак, ако тук отбележим, че служители от трите институции редовно се събират на общи банкети, където очевидно се случва сериозен „тийм-билдинг“.

Злоупотребата със служебно положение е ежедневие. Неоднократно съм подавал сигнали за нерегламентирани действия на ген. Ивайло Сотиров, който се намира в интимни отношения с няколко свои служителки, а една от тях – младши сержант Анастасия Стойнева от 8 месеца е охранявана от служители на Специализирания отряд за борба с тероризма (СОБТ) на МВР. И докато това също минава в контекста на пикантерията, то последният случай, който ще опиша накратко тук, е наистина смразяващ. Той е свързан със странните обстоятелства около смъртта на лейт. Тодор Манчев, който е наказан след инцидента с американски пилоти в авиобазата в Чешнегирово през 2021 г. Тялото на лейт. Манчев е открито на 19.07.2021 г. „...с огнестрелна рана в спално помещение в района на ПОБ „Ново село“... Пристигналият медицински екип от МБАЛ - Котел е констатирал смъртта му. Уведомен е дежурен военен прокурор при Военно-окръжна прокуратура – Сливен, и са предприети неотложни действия по разследването от военен следовател.“⁶⁵ В хода на разследването е установено, че при разпитите след инцидента в Чешнегирово над лейт. Манчев е бил упражнен силен психологически натиск, като разпитът му е продължил повече от 8 часа без прекъсване. В следствие е установено, че позицията на пистолета, с който (предполагаемо) той се е самоубил, дава основания да се допусне, че изстрелът може би не е произведен от самия Манчев.

От гледна точка на тези категорични пропуски в дейността на контролните и разследващите органи в сектора на отбраната може да се предположи, че голяма част от нарушенията и опитите за злоупотреби със средствата по Готовност 2030 ще останат не просто без последствие, а дори ще има опити те да бъдат прикрити. Следва да се създадат дублиращи механизми за отчетност и контрол, тъй като йерархиите във военните структури често приемат „нормално“ подобни действия, заради криворазбрано чинопочитание или опит да се предпази целостта на групата пред външните „заплахи“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Детайлният преглед на контекста, в който ще стартира програмата Готовност 2030 показва значителни рискове на системно ниво за нейната успешна реализация. Краткият хоризонт, предвиден за разгръщането на дейностите и окомплектоването на националните армии е *основен риск*, който ще предизвика множество свързани с него допълнителни заплахи – повишаване на корупцията в секторите „Отбрана“ и „Сигурност“, значителен ръст в цените за отбранителната продукция, ръст в цените на суровини като стомана, мед и др. заради повишеното търсене, социално напрежение от мерките за привличане и задържане на нови кадри в армиите и т. н. За момента изглежда, че в ЕС липсва единен център за вземане на решения, който е натоварен с достатъчно компетенции и авторитет, за да приложи целия набор от мерки. Освен споменатите заплахи на европейско ниво, в България ситуацията е усложнена от политическа нестабилност, системни проблеми свързани с процесите на модернизация на българската армия, значителни, макар и прикрити от обществото нива на корупция в отбраната, административни и кадрови проблеми в контролните и разследващи органи в отбраната. Министерски съвет и министерство на отбраната следва да предвидят привличането на експертен екип с международен опит в отбранителния сектор, за да повишат прозрачността и общественото доверие за реализация на българската Готовност 2030.

БИБЛИОГРАФИЯ И ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

На български език:

1. Александров, А. Идва ли задължителна военна подготовка или да?. Сера (онлайн), 10.03.2025, <https://www.segabg>.

- com/category-observer/idva-li-zadulzhitelna-voenna-podgotovka-ili-da, последен преглед на 06.04.2025 г.
2. Велчев, А. Медийни бойни полета. Хибридни заплахи и комуникационни стратегии в съвременната война. Пъблик Тръст, София, 2025
 3. Видев, Д. Германският оръжеен концерн «Райнметал» търси сътрудничество с България. БНР (онлайн), 26.03.2025, <https://bnr.bg/post/102134405/germanskijat-orazheen-koncern-rainmetal-tarsi-satrudnichestvo-s-balgaria>, последен преглед на 05.04.2025 г.
 4. Видев, Д. Ще има ли скоро Център за иновации в отбраната у нас?. БНР (онлайн), 31.03.2025, <https://bnr.bg/post/102136294/shte-ima-li-skoro-centar-za-inovacii-v-otbranata-u-nas>, последен преглед на 05.04.2025 г.
 5. Иванов, С. Емилиан Гебрев: България прави всичко хаотично, дори в оръжейната промишленост. БТВ (онлайн), 09.03.2025, <https://btvnovinite.bg/predavanja/120-minuti/emilijan-gebrev-balgarija-pravi-vsichko-haotichno-dori-v-orazhejnata-promishlenost.html>, последен преглед на 24.03.2025 г.
 6. Кенеди, П. Възход и падение на великите сили. Икономически промени и военни конфликти XV-XX век. Сиела Норма, София, 2021
 7. Костел, Е. Съвременната геополитика. Кама, София, 1999
 8. Лалов, Н. Модернизацията на «Граф Игнатиево» за F-16 поскъпва, но забавянето ѝ се наваксва. Медияпул (онлайн), 17.01.2025, <https://www.mediapool.bg/modernizatsiyata-na-graf-ignatievo-za-f-16-poskapva-nozabavyaneto-y-se-navaksva-news355226.html>, последен преглед на 17.03.2025 г.
 9. Николов, К. Военното правосъдие: много пари за никаква работа. Черна книга на правителственото разхищение в България (онлайн), 2023, <https://chernakniga.bg/voennoto-pravosadie-mnogo-pari-za-nikakva-rabota/>, последен преглед на 08.04.2025 г.
 10. Пейчев, А. Взривовите във военни и цивилни обекти с взривни вещества в България от 2011 г. насам – какво остава извън публичното внимание?. Национална сигурност (онлайн), бр. 20, <https://nacionalna-sigurnost.bg/%d0%b1%d1%80%d0%be%d0%b9-20/>, последен преглед на 09.04.2025 г.
 11. Петрова, В. Адм. Емил Ефтимов пред БТВ: Ако сме извън НАТО, и 10% от БВП за отбрана няма да стигнат. БТВ Новините (онлайн), <https://btvnovinite.bg/bulgaria/adm-emil-eftimov-pred-btv-ako-sme-izvan-nato-i-10-ot-bvp-za-otbrana-njama-da-stignat.html>, последен преглед на 19.03.2025 г.
 12. Пикети, Т. Капиталът ХХІ век. Изток-Запад, София, 2018
 13. Танева, Е. Продаваме бойни дроневи на Израел, но не можем да произведем пистолет за МВР. БГ он Еър (онлайн), 10.03.2025, <https://www.bgonair.bg/a/36-sutreshen-blok/375539-prodavame-bojni-dronove-na-izrael-no-ne-mozhem-da-proizvedem-pistolet-za-mvr>, последен преглед на 19.03.2025 г.
 14. Тричкова, В. Прокуратурата: Летните температури са причина за взривовите в Елин Пелин. БТВ Новините (онлайн), 24.03.2025, <https://btvnovinite.bg/bulgaria/prokuraturata-prichinata-za-vzriva-v-sklada-v-elin-pelin-e-povishenata-temperatura.html>, последен преглед на 31.03.2025 г.
 15. Цветков, Г. Управление на развитието на отбранителни способности. Прокон, София, 2020
 16. Шикерова, Г. «Пеевски лично се обади». Как един човек спря проект за стратегически завод, способен да помогне и на Украйна. Свободна Европа (онлайн), 07.01.2025, <https://www.svobodnaevropa.bg/a/33266401.html>, последен преглед на 09.04.2025 г.
 17. Янев, С. Центърът за иновации в отбраната ще произвежда всички видове дроневи. News.bg (онлайн), 07.03.2025, <https://news.bg/politics/tsentarat-za-inovatsii-v-otbranata-shte-proizvezhda-vsichki-vidove-dronove.html>, последен преглед на 06.04.2025 г.
 18. Военната прокуратура не видя корупция в Министерството на отбраната при Каракчанов. News.bg (онлайн), 24.10.2021, <https://news.bg/crime/voennata-prokuratura-ne-vidya-korupsiya-v-ministerstvoto-na-otbranata-pri-karakachanov.html>, последен преглед на 10.03.2025 г.
 19. Доклад №ДИД2-СФ-34/23.01.2025 г. за извършена финансова инспекция на Служба „Военна полиция“, гр. София, 1756, бул. „Ед. И. Тотлебен“ №34, Република България, Министерство на финансите, Агенция за държавна финансова инспекция
 20. Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България. Народно събрание (онлайн), 2023, <https://www.parliament.bg/bills/49/49-402-03-2.pdf>, последен преглед 24.03.2025 г.
 21. Запрянов: 20% е недостигът в личния състав на армията, нужни са и по-високи заплати. Нова ТВ (онлайн), 10.04.2024, <https://shorturl.at/F1Ejg>, последен преглед на 17.03.2025 г.
 22. Институт по отбрана «Професор Цветан Лазаров» (онлайн), <https://www.di.mod.bg/index.php/bg/institut-po-otbrana>, последен преглед на 19.03.2025 г.
 23. Назначиха Адалберт Кръстев за зам.-шеф на Военно-апелативната прокуратура. Lex News (онлайн), 11.12.2024, <https://shorturl.at/SX15C>, последен преглед на 17.03.2024 г.
 24. Отстраненият Владимир Миленски: над 20% недостиг на кадри в армията, трябва да се ядосаме. Булевард България (онлайн), 01.08.2024, <https://boulevardbulgaria.bg/articles/otstraneniya-vladimir-milenski-nad-20-nedostig-na-kadri-v-armiyata-tryabva-da-se-yadosame>, последен преглед на 24.03.2025 г.
 25. Поправеното обвинение за руските шпиони в МО внесе в съда прокуратурата. News.bg (онлайн), 14.02.2024, <https://news.bg/crime/popravenoto-obvinenie-za-ruskiteshpioni-v-mo-vnese-v-sada-prokuraturata.html>, последен преглед на 31.03.2025 г.
 26. «Превъоръжи Европа»: Само заеми няма да свършат работа. Медияпул/PULSE (онлайн), 20.03.2025, <https://www.mediapool.bg/prevaorazhi-evropa-samo-zaemi-nyama-da-svarshat-rabota-news369333.html>, последен преглед на 21.03.2025 г.
 27. Свинов: Не съм поръчвал коли в розов цвят. Eson.bg (онлайн), 01.09.2009, <https://shorturl.at/sbtU3>, последен пример за 24.03.2025 г.

28. Служба „Военна полиция“. Министерство на отбраната (онлайн), https://www.mod.bg/bg/ministry_slujbi_vp.html, последен преглед на 05.04.2025 г.
29. Създаваме център за иновации в отбраната. News.BG (онлайн), 05.03.2025, <https://news.bg/politics/sazdavame-tsentar-za-inovatsii-v-otbranata.html>, последен преглед на 19.03.2025 г.
30. Разследват смъртта на лейтенант Тодор Манчев от „Военна полиция“. Флагман.бг (онлайн), 20.07.2021, <https://www.flagman.bg/article/245650>, последен преглед на 08.04.2025 г.
31. Център за изследвания по национална сигурност и отбрана (онлайн), https://cnsdr.bas.bg/?page_id=51, последен преглед на 06.04.2025 г.

На английски език:

32. Dorn, F. Defense Spending for Europe's Security – How Much Is Enough?. Ecnopol Policy Brief, November 2024
 33. Gomez, J. Readiness 2030: How is Europe planning to rearm and can it afford it?. Euro News (online), 26.03.2025 г., <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/26/readiness-2030-how-is-europe-planning-to-rearm-and-can-it-afford-it>, последен преглед на 31.03.2025 г.
 34. Liboreiro, J. Brussels rebrands 'Rearm Europe' plan after backlash from leaders of Italy and Spain. Euro News (online), 21.03.2025, <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/21/brussels-confirms-rearm-europe-rebrand-after-backlash-from-italy-and-spain>, последен преглед на 25.03.2025 г.
 35. Mejino-Lopez, J., G. Wolf. A European defence industrial strategy in a hostile world. Bruegel Policy Brief Issue n°29/24, November 2024
 36. Sharp, A. Can Trump's 5 Percent Defense Spending Threshold Save NATO?. Foreign Policy (online), 06.03.2025, <https://foreignpolicy.com/2025/03/06/nato-5-percent-defense-spending-trump-russia-ukraine/>, последен преглед на 19.03.2025 г.
 37. Smith, K. E. The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?. THE INTERNATIONAL SPECTATOR VOLUME XXXV, No. 2, April-June 2000
 38. Tagarev, T. et al. Building Integrity and Reducing Corruption in Defence. Compendium of Best Practices. Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2010
 39. First ever defence industrial strategy and a new defence industry programme to enhance Europe's readiness and security. European Commission (online), 05.03.2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1321, последен преглед на 17.03.2025 г.
 40. Guiding the EU's shift in military posture for an unstable world. European Defence Matters (online), 13.12.2024, <https://eda.europa.eu/webzine/issue28/cover-story/eu-satcom-market>, последен преглед на 27.03.2025 г.
 41. Military expenditure (% of GDP) - European Union. World Bank (online), <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=EU>, последен преглед на 10.03.2025 г.
 42. Questions and answers on ReArm Europe Plan/Readiness 2030. European Commission (online), 19.03.2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_25_790, последен преглед на 09.04.2025 г.
 43. Recommendations from the Fair Defence Pay Campaign. EUROMIL (online), <https://euromil.org/recommendations-from-the-fair-defence-pay-campaign/>, последен преглед на 24.03.2025 г.
 44. The failure of the European Defence Community (EDC). Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe (CVCE) (online), <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/1c8aa583-8ec5-41c4-9ad8-73674ea7f4a7/bd191c42-0f53-4ec0-a60a-c53c72c747c2>, последен преглед на 20.03.2025 г.
 45. Turkey's and NATO's views on current issues of the Alliance. Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs (online), https://www.mfa.gov.tr/ii---turkey_s-contributions-to-international-peace-keeping-activities.en.mfa, последен преглед на 17.03.2025 г.
-
- 1 Цит. по: Liboreiro, J. Brussels rebrands 'Rearm Europe' plan after backlash from leaders of Italy and Spain. Euro News (online), 21.03.2025, <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/21/brussels-confirms-rearm-europe-rebrand-after-backlash-from-italy-and-spain>, последен преглед на 25.03.2025 г.
 - 2 Цит. по: «Превъоръжи Европа»: Само заеми няма да свършат работа. Медияпул/PULSE (онлайн), 20.03.2025, <https://www.mediapool.bg/prevaorazhi-evropa-samo-zaemi-nyama-da-svarshat-rabota-news369333.html>, последен преглед на 21.03.2025 г.
 - 3 Цит. по: Guiding the EU's shift in military posture for an unstable world. European Defence Matters (online), 13.12.2024, <https://eda.europa.eu/webzine/issue28/cover-story/eu-satcom-market>, последен преглед на 27.03.2025 г.
 - 4 Цит. по: Turkey's and NATO's views on current issues of the Alliance. Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs (online), https://www.mfa.gov.tr/ii---turkey_s-contributions-to-international-peace-keeping-activities.en.mfa, последен преглед на 17.03.2025 г.
 - 5 Цит. по: Sharp, A. Can Trump's 5 Percent Defense Spending Threshold Save NATO?. Foreign Policy (online), 06.03.2025, <https://foreignpolicy.com/2025/03/06/nato-5-percent-defense-spending-trump-russia-ukraine/>, последен преглед на 19.03.2025 г.
 - 6 Както вече е известно, идеята е 650 млрд. да бъдат преразпределени от бюджета на ЕС, а 150 млрд. да бъдат дадени като заеми (Security Action for Europe - SAFE) от Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) – б. а.
 - 7 Цит. по: Questions and answers on ReArm Europe Plan/Readiness 2030. European Commission (online), 19.03.2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_25_790, последен преглед на 09.04.2025 г.
 - 8 Реално, такава е идеята и на Западноевропейския съюз (ЗЕС), който е концептуализиран през 1948 г., т. е. година преди учредяването на НАТО. ЗЕС е международна организация в Европа, създадена по силата на Договора от Брюксел (1948 г.). По-късно въз основа на променения договор от 1954 г. за членство са допуснати Западна Германия и Италия. Така през 1955 г. ЗЕС придобива статут на военно-политически съюз, с цел взаимопомощ при

- евентуална военна заплаха. В него членуват Белгия, Франция, Германия (до преди обединението от 1990 г. – Западна Германия), Гърция, Италия, Люксембург, Нидерландия, Португалия, Испания и Обединеното кралство. Процесът на консолидация между ЗЕС и ЕС е завършен през 2009 г., с клаузата за солидарност в Договора от Лисабон, която има близко (макар и не напълно идентично) съдържание с клаузата за взаимна отбрана в договора за създаването на ЗЕС. Учредителите на ЗЕС решават да прекратят дейността му в кратък срок и на 30.06.2011 г. е обявено официално прекратяване на съществуването му – б. а.
- 9 Цит. по: The failure of the European Defence Community (EDC). Centre virtuel de la connaissance sur l'Europe (CVCE) (online), <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/1c8aa583-8ec5-41c4-9ad8-73674ea7f4a7/bd191c42-0f53-4ec0-a60a-c53c72c747c2>, последен преглед на 20.03.2025 г.
- 10 Smith, K. E. The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?. THE INTERNATIONAL SPEC-TATOR VOLUME XXXV, No. 2, April-June 2000, p. 14
- 11 Заедно, двете формирования трябва да бъдат способни да изпращат до 15 000 души на военни действия на външен театър – б. а.
- 12 Костел, Е. Съвременната геополитика. Кама, София, 1999, стр. 18
- 13 Цит. по: First ever defence industrial strategy and a new defence industry programme to enhance Europe's readiness and security. European Commission (online), 05.03.2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1321, последен преглед на 17.03.2025 г.
- 14 Става въпрос за EDIS – б. а.
- 15 Mejino-Lopez, J., G. Wolf. A European defence industrial strategy in a hostile world. Bruegel Policy Brief Issue n°29/24, November 2024, p. 7
- 16 За 2023 г. тези суми възлизат на 263,6 млн. лв. или 0,14% от БВП. Вж.: Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България. Народно събрание (онлайн), 2023, <https://www.parliament.bg/bills/49/49-402-03-2.pdf>, последен преглед 24.03.2025 г.
- 17 Пак там, стр. 11
- 18 Цит. по: Запрянков: 20% е недостигът в личния състав на армията, нужни са и по-високи заплати. Нова ТВ (онлайн), 10.04.2024, <https://shorturl.at/F1Ejgq>, последен преглед на 17.03.2025 г.
- 19 Тук, разбира се, следва да отчетем, че незаетите щатни бройки не са сред висшия офицерски състав – при тези позиции няма „некомплект“, а хората в пенсионна възраст имат значителен дял. Последното спъва кариерното развитие на по-младите офицери – б. а.
- 20 Петрова, В. Адм. Емил Ефтимов пред bTV: Ако сме извън НАТО, и 10% от БВП за отбрана няма да стигнат. БТВ Новините (онлайн), <https://btvnovinite.bg/bulgaria/adm-emil-eftimov-pred-btv-ako-sme-izvan-nato-i-10-ot-bvp-za-otbrana-njama-da-stignat.html>, последен преглед на 19.03.2025 г.
- 21 Цветков, Г. Управление на развитието на отбранителни способности. Прокон, София, 2020, стр. 30
- 22 Цит. по: Gomez, J. Readiness 2030: How is Europe planning to rearm and can it afford it?. Euro News (online), 26.03.2025 г., <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/26/readiness-2030-how-is-europe-planning-to-rearm-and-can-it-afford-it>, последен преглед на 31.03.2025 г.
- 23 Вж.: Tagarev, T. et al. Building Integrity and Reducing Corruption in Defence. Compendium of Best Practices. Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2010
- 24 Пак там, р. 5-6
- 25 Велчев, А. Медийни бойни полета. Хибридни заплахи и комуникационни стратегии в съвременната война. Пъблик Тръст, София, 2025, стр. 41
- 26 Вж.: Кенеди, П. Възход и падение на великите сили. Икономически промени и военни конфликти XV-XX век. Сиела Норма, София, 2021
- 27 Пак там, стр. 15
- 28 Курсивът е мой – б. а.
- 29 Пак там, стр. 15
- 30 Вж. цялата глава, посветена на предизвикателствата в Европа – „Европейската икономическа общност – потенциал и проблеми“ – стр. 649-672
- 31 Пикети, Т. Капиталът XXI век. Изток-Запад, София, 2018, стр. 179
- 32 Цит. по: Military expenditure (% of GDP) - European Union. World Bank (online), <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=EU>, последен преглед на 10.03.2025 г.
- 33 Dorn, F. Defense Spending for Europe's Security – How Much Is Enough?. Econpol Policy Brief, November 2024, p. 3
- 34 Вж.: Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България. Народно събрание (онлайн), 2023, <https://www.parliament.bg/bills/49/49-402-03-2.pdf>, последен преглед 24.03.2025 г.
- 35 Това е официалният термин за *шуробаджанащина* – макар че именно последната дума казва много повече за случващото се – б. а.
- 36 Военна окръжна прокуратура – б. а.
- 37 Цит. по: Назначиха Адалберт Кръстев за зам.-шеф на Военно-апелативната прокуратура. Lex News (онлайн), 11.12.2024, <https://shorturl.at/SX15C>, последен преглед на 17.03.2024 г.
- 38 Вж.: Доклад №ДИД2-СФ-34/23.01.2025 г. за извършена финансова инспекция на Служба „Военна полиция“, гр. София, 1756, бул. „Ед. И. Тотлебен“ №34, Република България, Министерство на финансите, Агенция за държавна финансова инспекция
- 39 Вж.: Свиаров: Не съм поръчвал коли в розов цвят. Econ.bg (онлайн), 01.09.2009, <https://shorturl.at/sbtU3>, последен пример за 24.03.2025 г.
- 40 Цит. по: Военната прокуратура не видя корупция в Министерството на отбраната при Каракачанов. News.bg (онлайн), 24.10.2021, <https://news.bg/crime/voennata-prokuratura-ne-vidya-korupsiya-v-ministerstvoto-na-otbranata-pri-karakachanov.html>, последен преглед на 10.03.2025 г.
- 41 Цит. по: Лалов, Н. Модернизацията на «Граф Игнатиево» за F-16 поскъпва, но забавянето ѝ се наваксва. Медияпул (онлайн), 17.01.2025, <https://www.mediapool.bg/modernizatsiyata-na-graf-ignatievo-za-f-16-poskapva-no-zabavyaneto-y-se-navaksva-news355226.html>, последен преглед на 17.03.2025 г.

- 42 Шикерова, Г. «Пеевски лично се обади». Как един човек спря проект за стратегически завод, способен да помогне и на Украйна. Свободна Европа (онлайн), 07.01.2025, <https://www.svobodnaevropa.bg/a/33266401.html>, последен преглед на 09.04.2025 г.
- 43 Видев, Д. Германският оръжеен концерн «Райнметал» търси сътрудничество с България. БНР (онлайн), 26.03.2025, <https://bnr.bg/post/102134405/germanskiat-orajeen-koncern-rainmetal-tarsi-satrudnichestvo-s-balgaria>, последен преглед на 05.04.2025 г.
- 44 Вж.: Иванов, С. Емилиян Гебрев: България прави всичко хаотично, дори в оръжейната промишленост. БТВ (онлайн), 09.03.2025, <https://btvnovinite.bg/predavania/120-minuti/emilijan-gebrev-balgarija-pravi-vsichko-haotichno-dori-v-orazhejnata-promishlenost.html>, последен преглед на 24.03.2025 г.
- 45 Курсивът е от цитирания източник – б. а.
- 46 Цит. по: Създаваме център за иновации в отбраната. News.BG (онлайн), 05.03.2025, <https://news.bg/politics/sazdavame-tsentar-za-inovatsii-v-otbranata.html>, последен преглед на 19.03.2025 г.
- 47 Вж. Институт по отбрана „Професор Цветан Лазаров“ (онлайн), <https://www.di.mod.bg/index.php/bg/institut-po-otbrana>, последен преглед на 19.03.2025 г.
- 48 Вж.: Танева, Е. Продаваме бойни дроневи на Израел, но не можем да произведем пистолет за МВР. БГ он Еър (онлайн), 10.03.2025, <https://www.bgonair.bg/a/36-sutreshen-blok/375539-prodavame-boyni-dronove-na-izrael-no-nemozhem-da-proizvedem-pistolet-za-mvr>, последен преглед на 19.03.2025 г.
- 49 Цит. по: За нас. Център за изследвания по национална сигурност и отбрана (онлайн), https://cnsdr.bas.bg/?page_id=51, последен преглед на 06.04.2025 г.
- 50 Отговорностите на МИИ по отношение на военната продукция включват регулиране, подпомагане и мониторинг на производството на военни изделия. Основните дейности включват съгласуване на политиките за развитие на военно-индустриалния сектор, контрол върху износа на военни продукти, следене на условията за сигурност и безопасност на военната продукция – б. а.
- 51 МВнР осъществява контрола върху износа на оръжия и военни технологии в контекста на международните нормативни документи и споразумения в рамките на НАТО и ЕС, осигурява дипломатическото сътрудничество в търговията с оръжия и извършва консултацията и дипломатията в кризисни ситуации – б. а.
- 52 ДАНС осъществява контрол върху износа на оръжия и военни технологии, разследва евентуални нарушения в износа, осъществява защитата на критичната инфраструктура и технологичната сигурност, съгласува с другите отговорни институции контрола върху военната продукция и анализира рисковата среда, която има отношение към военно-промишлените предприятия на територията на Република България – б. а.
- 53 Вж.: Видев, Д. Ще има ли скоро Център за иновации в отбраната у нас?. БНР (онлайн), 31.03.2025, <https://bnr.bg/post/102136294/shte-ima-li-skoro-centar-za-inovatsii-v-otbranata-u-nas>, последен преглед на 05.04.2025 г.
- 54 Янев, С. Центърът за иновации в отбраната ще произвежда всички видове дроневи. News.bg (онлайн), 07.03.2025, <https://news.bg/politics/tsentar-za-inovatsii-v-otbranata-shte-proizvezhda-vsichki-vidove-dronove.html>, последен преглед на 06.04.2025 г.
- 55 Вж.: Recommendations from the Fair Defence Pay Campaign. EUROMIL (online), <https://euromil.org/recommendations-from-the-fair-defence-pay-campaign/>, последен преглед на 24.03.2025 г.
- 56 Цит. по: Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България. Народно събрание (онлайн), 2023, <https://www.parliament.bg/bills/49/49-402-03-2.pdf>, последен преглед 24.03.2025 г.
- 57 Александров, А. Идва ли задължителна военна подготовка или да?. Сега (онлайн), 10.03.2025, <https://www.segabg.com/category-observer/idva-li-zadulzhitelna-voenna-podgotovka-ili-da>, последен преглед на 06.04.2025 г.
- 58 Цит. по: Отстраненият Владимир Миленски: над 20% недостиг на кадри в армията, трябва да се ядосаме. Булевард България (онлайн), 01.08.2024, <https://boulevardbulgaria.bg/articles/otstraneniya-vladimir-milenski-nad-20-nedostig-na-kadri-v-armiyata-tryabva-da-se-yadosame>, последен преглед на 24.03.2025 г.
- 59 Димитров, П. Защо има кадрови дефицит в армията?. Armymedia.bg (онлайн), 18.06.2023, <https://armymedia.bg/2023/06/18/%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%BE-%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82-%D0%B2-%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0/>, последен преглед на 24.03.2025 г.
- 60 Вж.: Пейчев, А. Взривовите във военни и цивилни обекти с взривни вещества в България от 2011 г. насам – какво остава извън публичното внимание?. Национална сигурност (онлайн), бр. 20, <https://nacionalna-sigurnost.bg/%d0%b1%d1%80%d0%be%d0%b9-20/>, последен преглед на 09.04.2025 г.
- 61 Вж.: Тричкова, В. Прокуратурата: Летните температури са причина за взривовите в Елин Пелин. БТВ Новините (онлайн), 24.03.2025, <https://btvnovinite.bg/bulgaria/prokuratura-prichinata-za-vzriva-v-sklada-v-elin-pelin-e-povishenata-temperatura.html>, последен преглед на 31.03.2025 г.
- 62 Цит. по: Поправеното обвинение за руските шпиони в МО внесе в съда прокуратурата. News.bg (онлайн), 14.02.2024, <https://news.bg/crime/popravenoto-obvinenie-za-ruskiteshpioni-v-mo-vnese-v-sada-prokuraturata.html>, последен преглед на 31.03.2025 г.
- 63 Цит. по: Служба „Военна полиция“. Министерство на отбраната (онлайн), https://www.mod.bg/bg/ministry_slujbi_vp.html, последен преглед на 05.04.2025 г.
- 64 Цит. по: Николов, К. Военното правосъдие: много пари за никаква работа. Черна книга на правителственото разхищение в България (онлайн), 2023, <https://chernakniga.bg/voenoto-pravosadie-mnogo-pari-za-nikakva-rabota/>, последен преглед на 08.04.2025 г.
- 65 Цит. по: Разследват смъртта на лейтенант Тодор Манчев от „Военна полиция“. Флагман.бг (онлайн), 20.07.2021, <https://www.flagman.bg/article/245650>, последен преглед на 08.04.2025 г.